

Ціна депутатського успіху

Особливості національної політичної сім'ї:
у родинному колі народного депутата України Леоніда Кожари та його дружини Людмили

Розмову веде **Василь ЗОРЯ**

– Історію вашої родини почнімо з історії кожного з вас...

Леонід: Мої батьки з діда-прадіда походять із родового маєтку на хуторі Гуньки поблизу Кременчука, і сам я народився в Полтаві. Мама за фахом психотерапевт, батько працював начальником районної санепідемстанції.

Людмила: А мої були інженерами. Батько приїхав до Києва на навчання, де познайомився, а згодом й одружився з мамою...

Леонід: Середню освіту я здобув у Дніпропетровську, де із золотою медаллю закінчив школу. Найбільше любляв уроки хімії і готувався вступати до ДПТІ. Через обставини переїхав до столиці, де пощастило вступити на факультет міжнародних відносин КДУ. У Києві на той час була одна із сильних радянських шкіл міжнародного права, яку, на жаль, ми на сьогодні повністю втратили.

Приїзд до Києва став для мене справжнім шоком. До того ж я потрапив на факультет із дітьми відомих батьків – «золотою молоддю», чимало з яких у наш час вже стали народними депутатами, послами, підприємцями...

А тоді я був змушений наздоганяти. Без зайвої скромності скажу, що мені це вдалося досить швидко, оскільки я багато вчився. Але найголовніше – я зрозумів, чим займатися в житті.

Теоретична база, здобута в університеті, допомагає мені донині. Всі спеціальні дисципліни я складав на відмінно, досі пам'ятаю латиною всі терміни з римського права. Єдину трійку під час навчання отримав з історії КПРС, загальної для всіх псевдонауки. Хоча це мені не завадило згодом викладати у ВПШ.

Людмила: Приблизно в той самий час я, золота медалістка, вступила на відділення слов'янської філології КДУ. Мала бажання опанувати невідому, екзотичну мову, тож вибрала сербохорватську. Однак, вивчивши її, так ніколи з нею і не працювала. А втім, вона дуже допомогла нам із чоловіком, коли під час дипломатичної служби нашими першими знайомими ставали посли колишніх югославських держав, з якими ми одразу знаходили спільну мову.

– То ви познайомилися ще під час навчання в університеті?

Людмила: Так, влітку 1987-го. Льоня відпочивав разом зі студентами-міжнародниками в університетському таборі, а я з фольклорним ансамблем «Веснянка» приїхала туди.

– І дотанцювались...

Людмила: До народження нашого сина Ярослава я ще встигла попрацювати вчителем української мови в одній із київських шкіл. Я прийшла туди з університетської лави і мало відрізнялася від школярів. У мене був клас спортсменів-хокеїстів, які могли написати у творі про те, що «Князь Ігор пішов на битву зі своєю жінкою» (а насправді, з війською – дружиною). Тих діток мало кому вдавалося змусити вчитися, але сподіваюся, що мені трохи вдалося. Серед моїх учнів були також нинішні народні депутати Андрій Шевченко і Леся Оробець.

Леонід: До речі, мої колеги досі передають вітання своїй учительці.

Після закінчення університету я мріяв про МЗС, але для цього потрібна була стороння допомога, а в мене її не було. Тому я влаштувався в Інститут держави і права, а після його реорганізації мені запропонували роботу у Вищій партійній школі при ЦК КПУ.

У ВПШ я вперше зіткнувся з роботою держапарату – слухачами були представники обласного та районного рівнів партійного і радянського керівництва. Тодішній завкафедрою (потім – перший голова Конституційного суду України) Леонід Петрович Юзьков усіяло підтримував мене, і я відчув просто батьківську турботу про себе.

Паралельно я працював у Верховній Раді, у багатьох робочих групах з підготовки законопроектів. Через п'ять років мене запросили у штат Секретаріату ВР.

У той момент створювалася спеціальна парламентська комісія, що мала готувати Декларацію про державний суверенітет. Часи змінювалися...

Влітку 1990-го Росія саме ухвалила Декларацію про державний суверенітет Росії і Україні треба було відповісти. Комісія з розробки української Декларації була дуже полярна: з одного боку – повний склад ЦК Компартії України, з другого – повний склад керівництва Руху. Здавалося, ця комісія взагалі неспроможна народити такий документ.

Уявіть собі на той час: Леонід Кравчук, Юрій Єльченко, Микола Шульга поруч зі Степаном Хмарою, Михайлом Горинем, Михайлом Косівим... Я був секретарем комісії з підготовки Декларації про державний суверенітет (у сімейних архівах зберігаю її сигнальний примірник із підписами всіх членів комісії), а також готував проекти міжнародних договорів з колишніми радянськими республіками.

Особисто я займався договорами України з Білоруссю і Казахстаном, а також з Росією – він був укладений першим, у липні 1990-го. Спільно з колегами ми розробили також пропозиції до Договору про створення СНД у Біловезькій Пущі. Це був час сподівань, коли Україні пророкували майбутнє однієї з найбагатших країн Співдружності.

З обранням першого Президента України Леоніда Кравчука мене запросили в службу з міжнародних питань Адміністрації Президента – формально я був призначений її першим співробітником. Мене включили в групу експертів, яка напрацьовувала нормативну базу для СНД. Пригадую безкінечні поїздки до Мінська, страшенну інфляцію, через яку добових вистачало хіба що на склянку... сметани.

Хтось в сім'ї має бути нагорі, а хтось повинен його підтримувати знизу

Людмила: Відтоді, коли чоловік пішов на державну службу, його рідко хто бачив. Робота справді його цікавила, вибір був абсолютно правильним і не підтримати Льоню просто не можна було.

Леонід: Початок 90-х – це був жах. Удома я тоді майже не бував. Це була щоденна робота з дев'ятої до опівночі. Технічно все було складно. Ми набирали

на друкарській машинці договори – а це ж міждержавні документи, які мали бути написані без жодної помилки! Однак ніхто не думав про труднощі, про недоплачені гроші – всі працювали за ідею.

– Вам довелося робити кар'єру фактично за рахунок сім'ї?

Леонід: Після народження сина Людмила на роботу вже не поверталася.

Людмила: Так, кілька разів я починала все з нуля, кардинально змінювала своє життя й опановувала різні спеціальності. Спершу була вчителькою, потім працювала в консульстві, згодом навчала людей бізнесу, а вже тоді стала дружиною посла. Кожна з цих спеціальностей вимагає окремих умінь...

Але чимось треба було жертвувати. Зрозуміло, що я багато чого втратила за роки службових відряджень, переїздів, перестановок. Хотілося б мати свою кар'єру. Однак хтось має бути нагорі, а хтось повинен його підтримувати знизу.

– А де навчають бути дружиною посла?

Леонід: Є справді кар'єра дипломата, а є кар'єра дружини дипломата... Людмилі не один рік доводилося починати все спочатку і набувати специфічних навичок. Спочатку ми з нею готувалися в перше закордонне відрядження до Індії, але після президентських виборів в Україні в 1994 році мене перенаправили до США.

Тож спочатку Люда стала дружиною простого дипломата у президентському апараті, потім дружиною першого секретаря з дипломатичної служби, а згодом дружиною посла.

Людмила: Я чула про часи, коли дружин дипломатів викликали до МЗС, де їм читали інструкції... Насправді навчити бути дружиною дипломата неможливо. Це – або можеш, або ні. Я думаю, у подружжя має бути спільний інтерес.

Звісно, важливо знати іноземну мову, бути цікавим співрозмовником, а також доброю господинею. Пригадую, чимало високопосадових друзів любили скористатися запрошеннями на прийоми до українського посольства у Вашингтоні. Гості збиралися ще й тому, що всі знали: в українців завжди смачно готують, наша посольська кухня була справді неперевершена. А за кілька

➤ років ми вже влаштовували подібні прийоми в посольстві у Стокгольмі. І на цих прийомах шведів найбільше вражала фарширована щука...

Гостей було багато, а кухарів не вистачало. Тож за кілька днів до прийому доводилося підключатися самій і разом з іншими жінками в посольстві готувати страви. А потім у гарній сукні зустрічати гостей.

Леонід: Нам із сином Людмила вдома постійно готує мексиканські їжу.

Людмила: Насправді я можу готувати що завгодно. Загалом у нас інтернаціональна кухня. Привозимо рецепти з усього світу: китайські, італійські, індійські. У майбутньому можна було б відкрити власний ресторан.

– **А поки що робота чоловіка наклала обмеження на ваші професійні амбіції?**

Людмила: Можливо, раніше це відчувалося більше, але останні кілька років наша сім'я повністю живе в політиці. У нас, по суті, немає сімейного життя – тільки політичне.

Коли відбувалися вибори-перевибори, найбільше, хто цікавився політичною боротьбою, були ми з сином Ярославом, він зараз студент КПШ. З першого дня для нас не було питань стосовно того, кого підтримувати на виборах. Хоча, знаю, у деяких сім'ях такі проблеми виникали. Але ми підтримуємо Леоніда з першого дня його роботи в Партії регіонів, і більших прихильників важко знайти. Це відповідає нашим поглядам, і нам не потрібно кардинально ламати власну позицію.

Усе, що відбувається навколо чоловіка, ми з сином сприймаємо близько до серця. Спершу, коли Льоня почав виступати на телебаченні, ми дуже переживали, а потім звикли, бо знаємо: він скаже усе правильно. Багато що залежить від опонента під час політичного ток-шоу. Коли той не дотягує до потрібного рівня, розмова виходить нецікавою.

Леонід: Дипломатичне минуле багато в чому не збігається з життям народного депутата. Як учасник ток-шоу маю одну специфічну проблему: через професійні навички не можу скандалити або говорити те, чого насправді немає. Я звик до стриманості і не маю наміру змінювати свій стиль.

На жаль, провокативність і галасливість – неприховані особливості вітчизняної політики. А я хотів би, щоб вона більше нагадувала громадські дискусії на Заході, де політики бояться говорити неправду і думають перш ніж щось сказати, тому що за брехливі слова там передбачена юридична відповідальність. У нас навпаки – політики можуть говорити все, навіть найбільшу брехню. Для мене це важко.

– **Відповідальність політиків має бути зафіксовано в Конституції, яку депутати мають виконувати першими.**

Леонід: Існує елементарна цивільно-правова відповідальність за брехню. Коли за кордоном політики наводять неправдиві факти, їх притягають до суду і вони платять величезну компенсацію. У нас це не спрацьовує.

Тому головне – політична відповідальність. Складається враження, що саме це поняття – не для українського політикуму. Хоча на виборах якщо люди бачать нещирість політика, це може відбиватися на його кар'єрі.

А щодо виступів на телебаченні, то мені не треба, аби мене хвалили в родинному колі. Важливіше знати, чи були помилки у мене на ток-шоу. Щиро й відверто, як сім'я, ніхто не скаже.

– **Ви не раз зустрічалися з «першими леді». Хто з дружин високих політиків вам найбільш імпонує?**

Людмила: Найбільше мені подобається Хіларі Клінтон, яка є, можна сказати, моїм кумиром. Я дуже хотіла би бути схожою на неї, хоча б у тому, що їй вдалося не залишитися в тіні свого чоловіка. Не її проблема, що торік трошки недотягнула на президентських виборах у США. У ментальності американців досі залишається переконання, що жінка не може бути президентом. Хоча,

Національний інтерес народжується не в кабінеті, а формується в народі

на мою думку, у Хіларі все ще попереду і вона має реальний шанс стати першою жінкою-президентом у США.

– **Розкажіть про свої закордонні відрядження...**

Леонід: Кожна країна – це окремий досвід. Перше відрядження – до Вашингтона – запам'ятовується назавжди.

Це був один із перших складів посольства України в США.

Людмила: Ми їхали до Америки не заробляти, а подивитися країну, проїхати всю її автомобілем з півночі на південь.

Леонід: Швеція виявилася на диво цікавою, бо це не просто середньоевропейська держава – вона представляє Скандинавію, яка відрізняється ментально, у якій існує специфічна правова система.

У Швеції Людї було значно важче. По-перше, у посла зовсім інша місія. Певною мірою ми були ізольовані від колективу, тому що посол не може відкрито товаришувати. Переважна більшість друзів у нас були шведи, у яких інший спосіб мислення. Хоча в домі завжди було багато людей. У нас була чудова резиденція на острові Лідінго в Стокгольмі, найбагатшій комуні Швеції. Досі згадуємо непересічну природу, оленів...

Людмила: Які з'їли всі мої тюльпани, що їх я посадила навесні...

Леонід: Я весь час був на роботі. З другого боку, ми мали більше можливостей побачити шведську еліту. Я був членом кількох клубів, нас запрошували навіть взяти участь у дворянському зібранні. Життя шведського вищого світу виявилось винятково цікавим.

На офіційних прийомах ми бачилися з королівської сім'єю, а тісніше поспілкуватися у приватній обстановці вдалося, коли король із королевою Швеції приїздили до Києва. Було приємно супроводжувати їх під час їхнього державного візиту в Україну. Тоді королівська родина побувала в Криму. Якось королева зацікавилася Форосом, і я розповів їй про унікальний ялівцевий гай там. Королева щиро здивувалася: якщо гай настільки унікальний, то чому всі дороги в ньому заасфальтовано?

Людмила: Мені також пощастило спілкуватися з королівською родиною. Це було на церемонії вручення нобелівських нагород. Як правило, дружини послів самі без чоловіків нікуди не виїжджали. Але для мене це було принципово. Леонід поїхав у відрядження, а тут – вручення. Таке неможливо було пропустити! Тож я взяла запрошення, вдягла вечірню сукню і приїхала на церемонію в машині

➔ з національним прапором. Те, що я прибула сама, було трохи незвично, але потім інші дружини також почали приходити самостійно. Я входила також до жіночого дипломатичного клубу, до якого належали дружини і чоловіки послів. Було справді цікаво.

Леонід: Після відряджень у мене залишилося багато контактів, зокрема – з американськими політиками, з апаратом Конгресу США. Це допомагає мені протягом усього життя. Скажімо, у Вашингтоні мої знайомі влаштовують мені зустріч в РНБО і Держдеп.

– *Здається, ви досягали всього, на що розраховували в кар'єрі. А про що мрієте зараз?*

Леонід: Якщо подивитися на політологічні центри в Україні, то важко знайти назву «Міжнародний». Жоден із цих закладів не продукує глобального погляду на зовнішню політику.

Українська зовнішня політика давно потребує корекції з об'єктивних причин. Наприклад, одвічне питання «Куди іти?». Сьогодні Україна зорієнтована на ЄС і НАТО, але ми бачимо, що робота в цих напрямках не рухається.

На жаль, усі гілки влади роз'єднані, зовнішня політика має дуже суб'єктивний присмак. У ній реалізується не державна

позиція, а воля окремих політиків. І це – big mistake.

Визначити, де справжній національний інтерес, а де надуманий – дуже важко. Національний інтерес народжується не в кабінеті, а формується в народі. І тоді в парламенті політичні партії ухвалюють його. Інакше з'являються такі документи, як контрверсійний лист до Генерального Секретаря НАТО.

Створити в Україні потужну аналітично-дослідницьку організацію з міжнародних питань – мрія всього мого життя. Нещодавно відбулася презентація Інституту міжнародних і порівняльних досліджень, у якому на громадських засадах я працюю президентом. На прес-конференцію завітали мої друзі, серед яких нинішні та колишні три шведські послы, два датських, радник сенатора Маккейна з міжнародних питань Брюс Джексон. Ми провели у Львові вже другу конференцію «Європейський Союз, Україна і Росія: взаємосумісність чи протиріччя». Серед запрошених до нас приїздив депутат від Європейського парламенту, экс-міністр закордонних справ Румунії Адриан Северин, який очолює групу міжпарламентського співробітництва ЄС – Україна.

Цей інститут не фінансує жодна з політичних партій. Ми хочемо дати незалежний погляд на зовнішню політику України. Якби мене запитали, чи відображає позиція інституту виключно погляди Партії регіонів, я сказав би, що наша мета – відображати багатопартійну політику. На першій прес-конференції в нас були представники БЮТ і Блоку Литвина.

Нам вдалося залучити до роботи інституту найкращих міжнародних експертів. Мені приємно, наприклад, що разом з нами працює відомий дипломат і досвідчений посол Анатолій Орел.

– *На країну насувається економічна криза. Як це відчують у сім'ях народних депутатів?*

Людмила: Ми поки що слабо відчуваємо кризу на собі. Не тому, що в нас багато грошей, а через те, що ми й до того не надто розкошували. Приміром, торік самостійно обрали маршрут і проїхали всю Європу на авто. І це коштувало нам навіть дешевше, ніж аналогічний відпочинок у Криму.

Харчуємося вдома, де навіть печемо домашній хліб. Щодо мене, може, дехто й не розуміє, як можна бути просто домогосподаркою. Але якщо не можна знайти гідну роботу, то краще вже бути вдома.